

2015 | 2

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

TARTALOMBÓL

- *GODA KÁROLY*
A KÖZÉPKORI BÉCSI ÉS BUDAI ÚRNAPOK
ÉS KÖRMENETEK KÖZÉP-EURÓPAI
KITEKINTÉSÉBEN
- *BUZA JÁNOS*
ADALÉK MAGYARORSZÁG 1526 ELŐTTI
PÉNZVERÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ
- *TUSOR PÉTER*
A PRÍMÁS, A BÁN ÉS A BÉCSI UDVAR
(1663–1664)
- *VÖLGYESI ORSOLYA*
SZALAY LÁSZLÓ NEMZEDÉKE KÖLCSEY
VONZÁSÁBAN
- *VARGA BÁLINT*
A BARBÁR MÚLT ÉS A NEMZETI DICSŐSÉG
- *MIROSLAV MICHELA*
A SZENT ISTVÁN-KULTUSZ
REPREZENTÁCIÓI SZLOVÁKIÁBAN
A KÉT VILÁGHÁBORÚ
KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZEZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LVII. ÉVFOLYAM, 2015. 2. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),
BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,
GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,
OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,
SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,
VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Goda Károly: „Ecce panis angelorum”. A középkori bécsi és budai úrnapok és körmenetek közép-európai kitekintésben	183
Tusor Péter: A primás, a bán és a bécsi udvar (1663–1664)	219
Völgyesi Orsolya: Szalay László nemzedéke Kölcsey vonzásában	251

MŰHELY

Kovács Viktória: A leleszi premontreiek szalókai birtoklásának háttere	265
Buza János: A Dunába vetett vonópad. Adalék a Mohács előtti Magyarország pénzveréséhez	281
Kurucz György: Szövetségi érdek, protestáns szimpátia, katonai realitás: a Rákóczi-szabadságharc és az angol közvetítés	299
Varga Bálint: A barbár múlt és a nemzeti dicsőség	319
Miroslav Michela: „A haza legyen minden gyermekének hazája”. A Szent István-kultusz reprezentációi Szlovákiában a két világháború közötti időszakban	333

Szalay László nemzedéke Kölcsey vonzásában*

Mint az köztudott, Kölcsey Ferenc rendkívüli népszerűségnek örvendett az ifjabb nemzedék körében. Ismertségét egyértelműen írói tevékenysége alapozta meg: az 1832/1836-os diétán Pozsonyban jurátusként vagy valamelyik követ kancellistájaként jelenlévő fiatalok még az ország különböző tanintézeteiben működő olvasóköri körökben és irodalmi diáktársaságokban ismerkedtek meg Kölcsey nevével és műveivel.¹ Az is tudható, hogy a pozsonyi evangélikus líceumban megalakult irodalmi önképzőkör, a Magyar Társaság tagjai ott-tartózkodása alatt kapcsolatban voltak a szatmári követtel, távozása után, az 1835. június 21-én tartott beszédgyakorló bemutatón pedig három, utóbb veszélyesnek minősített politikai tartalmú mű hangzott el. Az egyik vers a *Kölcsey*, a másik, prózai mű *A Lengyel Magyar Országban* címet viselte, a legnagyobb riadalmat azonban minden bizonnyal a *Zrínyi Péter* című ballada okozhatta kormányzati körökben. A bemutató után vizsgálat indult a társaságot vezető Greguss Mihály professzor ellen, minek következtében a tanár csaknem elvesztette állását, s a társaság működését is fel kellett függeszteni egy időre.²

A szatmári követet rendszeresen látogatta Pozsonyban, Magyar utcabeli szál-lásán Szemere Bertalan, Pulszky Ferenc, Terray Károly (a már említett pozsonyi Magyar Társaság titkára), Ormós Zsigmond és Vukovics Sebő. A felsoroltakon kívül feltétlenül meg kell említeni az 1831 ősztől Kölcsey mellett joggyakorlaton lévő Szalay Lászlót és báró Eötvös Józsefet (az utóbbit egyébként Kölcsey *Országgyűlési Naplójában* is megörökítette),³ akikkel ismeretsége korábbi és némileg más jellegű is volt, mint a többi fiatalemberrel.

* A tanulmány a K 108670 számú OTKA-program támogatásával készült. Előadás formájában elhangzott az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya által szervezett „Emlékezés Szalay László születésének 200. évében” c. konferencián 2013. november 21-én.

1 *Völgyesi Orsolya*: Egy költő a rendi országgyűlésen. In: *Uő: Írók, szerepek, stratégiák*. Ráció, Bp., 2010. 56–57.

2 *Terray Barnabás*: Adatok Kölcsey és a pozsonyi tanulóifjúság kapcsolatához. *Irodalomtörténeti Közlemények* 70. (1966) 418–423.

3 Először 1832. december 16-án a Mérey Sándor személynöknél tett tisztelgő látogatás alkalmával említette a fiatalembert: „Meghajtám magamat; ő jobbát nyújtá; fogadám s jövék. Előszobájában hagyám az ifju Báro Eötvöst, az alcancellár fíját; s a szeretetre méltó lelkes gyermek viszonzlása tevé, hogy vidám lélekkel mentem ujolag, a nádor előszobájában a várás nagy mesterségét gyakorlani.” Másodszor pedig 1833. január 21-én, a felsőtáblának a magyar nyelv ügyét napirendre tűző üléséről szóló beszámolójában: „E pillantat lelkesítő vala. Ott állék a lelkes Somsich mellett, közelemben a szeretetre méltó, lángvérű gyermek, az én Eötvös Pepim; s illy kedvező helyzetben

Figyelemre méltó, hogy a Kölcseyvel való személyes találkozás több, 1848-ban majd fontos szerepet játszó fiatalember számára vált meghatározó élménnyé. Kölcsey személyét már életében különleges tisztelet övezte, s az országgyűlési ifjúság sokat tett azért, hogy ezt demonstratív módon kifejezésre is juttassa: Kliegl Józseffel elkészítették a szatmári követ arcképét, 1834 decemberében bekövetkezett lemondásának hírére kalapjukra gyászszalagot raktak, s mikor Kölcsey 1835 januárjában a lemondásához vezető nevezetes szatmári közgyűlésről visszatért Pozsonyba, az alsótábla ülésére érkező követet hangos éljennel fogadták. Az országgyűlés helyszínéről való távozásakor pedig „emléklevéllel” fejezték ki megbecsülésüket: „A’ magas követ’ pályáján egy új, ’s hazánkban eddig szinte ismételten elv viránylott, minek üdvös gyümölcseit csak utodaink arathatják. Erős növényként ültette ezt át szíveinkbe, ’s mi e’ növényt őrizni, nevelni fogjuk, míg lételünk sírba száll. [...] A’ nagy férfiú nekünk atyánk vala, úgy is, mint ki nemzé szellemi lételünket, úgy is, mint ki itt vólta ideje alatt ezt gondosan nevelé, ’s most el menetelével Nemzönk’, Nevelőnk’ távozását egy íránt sajnáljuk; – de habár árvákká teve is a’ hálátlan homály, hisszük: hogy szelleme egyiránt fogja híveit távolban is éltetni.”⁴ A távozó szatmári követet az országgyűlési ifjak harmincfős küldöttsége kísérte Köpcsényig, ahol – Ormós Zsigmond feljegyzése szerint – az összesereglett lakosok fedetlen fővel hallgatták Kölcseynek a fiatalemberekhez intézett búcsúszavait.⁵

Az 1834 őszeig az országgyűlésen tartózkodó Szemere Bertalan, aki még 1833-ban megpróbált Kölcsey mellett fizetett írnoki állásra is szert tenni, 1834 áprilisában arról írt Kölcseynek, hogy személye valóban kivételes tiszteletnek örvend az országgyűlésen tartózkodó fiatalok körében. Ennek magyarázatát a következőben látta: „De nem tudománya’, elméje’, világos előadásának megismerésében találom én U[ram]B[átyám]m [kieg. tőlem – V. O.] legnagyobb díszét, hanem abban, hogy karakterben, állhatatban csaknem kivétel nélkül legerősebbnek, legbizonyosabbnak tartják, felül állva minden csábokon ’s kísértéseken.”⁶ Hasonló mozzanatra hívta fel a figyelmet a már idézett Ormós Zsigmond is: „Kölcsey lemondásával karaktert mutatott ritkát hazánkban, hazánkban, hol a nagyméltóságú, méltóságos, nagyságos címetek bálványként imádják arisztokratáink, hol ezeknek elnyeréséért készek e jelen s jövő élet üdveit eladni.”⁷ Mindhárom idézet azt bizonyítja, hogy az ifjak érzékelték Kölcsey jellemének különlegességét, s tisztá-

végig nézni és hallgatni a haza lélekkel teljes fizeit, olly élemény, millyet a sors csak igen ritkán enged.” *Kölcsey Ferenc: Országgyűlési Napló*. S. a. r. Völgyesi Orsolya. Universitas, Bp., 2000. (Kölcsey Ferenc Minden Munkái. Országgyűlési írásk 1.) 12., 70.

4 *Csorba Sándor: Reformkori egyesületek Patakon és a Társalkodási Egyesület Pozsonyban*. Akadémiai, Bp., 2000. 225.

5 *Ormós Zsigmond: Szabadelmű levelek vagy democrat lapdacsok aristocrat görcs ellen*. Közze-tési, bev., jegyz. Benkő Samu. Kriterion, Bukarest, 1976. 216.

6 *Csorba Sándor: Szemere Bertalan kiadatlan levelei Kölcsey Ferenchez*. Irodalomtörténeti Közle-mények 85. (1981) 72–87. Szemere Bertalan Kölcsey Ferenchez. Pozsony, 1834. április 9. Az idézet helye: 79.

7 *Ormós Zs.: i. m.* (5. jz.) 189.

ban voltak azzal is, hogy ő és követtársa, Eötvös Mihály voltak az elsők, akik nyilvánvalóan lelkiismereti okok miatt mondtak le követi megbízatásukról.

Kölcseynek Szalay Lászlóval való ismeretsége azonban – mint már említettük – nem a diétán keletkezett, annál jóval korábbról datálódik. A pesti egyetem bölcsészeti karára 1826-ban beiratkozó Szalay csakúgy, mint kortársainak jó része, az irodalmi életben is ki akarta próbálni képességeit. Báró Eötvös József a Szalay felett tartott emlékbeszédében így jellemezte saját generációjának törekvéseit az 1825-ös országgyűlést követő esztendőkből: „*Kötelességérzetére éberreszteni a nemzetet, s biztosítani nemzetiségünket*, ez volt akkor a hazafiaknak egyedüli törekvése, s mert ehhez az akkori viszonyok között, az irodalomnál más eszközünk nem vala, ez az ok, melyért a mozgalom, melyet a 25-i országgyűlés maga után hagyott, külsőleg csak az irodalom terén nyilatkozott. Soha talán az irodalom emelése a hazafiság legfontosabb, sőt egyedüli feladatának ily mértékben nem tekintetett, s természetes, ha köztünk ifjak között egy egész sereg tolongott a pályára, melyen mindazt feltaláltuk, miután ifjú kedélyek vágyódnak: tért, melyen áldozhatunk nemes érzéseket és dicsőséget. A különbség Szalay és közöttünk, kik vele versenyeztünk, csak abban állt, hogy míg mi a munkához fogva naponként három lírai költeményben róttuk le a haza iránti tartozásunkat, s óriási eposzokat terveztünk, vagy lehetetlen drámákon kísérlettük meg ifjú erőnket: ő mesterségének komoly tanulmányozásához fogott; s míg mi már félig nagy íróknak képzeltek magunkat, ő készült, hogy azzá legyen. És valóban, ki a *Muzárium*-ban 1830-ban megjelent kritikai értekezését olvassa, melyben tanulmányainak eredményeit rakta le, az meg fogja vallani, hogy tizenhat éves ifjú ennyire határozott, tiszta nézetekkel az irodalomról talán még soha sem lépett fel.”⁸ Eötvös emlékbeszédében tehát kiemelte elhunyt barátja tudatos felkészülését az írói pályára, s hangsúlyozta elméletileg is megalapozott irodalmi tájékozottságát.

Szalay első verse 1827-ben jelent meg a Kultsár István szerkesztette *Hazai és Külföldi Tudósítások* melléklapjában, a *Hasznos Mulatságokban*, de hamarosan publikált a *Tudományos Gyűjteményben* is: *A' Mekkai szarándok* című fordítása 1829-ben látott napvilágot a korszak egyik legmeghatározóbb orgánumban. Az 1820-as évek második felében a fiatalember kapcsolatba került Kazinczy Ferenc úgynevezett pesti triászával, Szemere Pállal, Vitkovics Mihállyal és Horvát Istvánval, aki a pesti egyetemen tanította is, s akinek előadásai Szalay és Eötvös nemzedékének egyik alapélményét jelentették, csakúgy, mint Veszerle Józsefnek a francia forradalomról tartott kurzusai. Jó viszonyt ápolt Ponori Thewrewk Józseffel, Virág Benedekkel, s magával Kazinczyval is megismerkedett, a széphalmi mesterrel folytatott levelezése bensőséges kapcsolatból árulkodik: Szalay tájékoztatta Kazinczyt az irodalmi élet eseményeiről, sőt pesti ügyeinek intézésében is gyakran volt a segítségére, Kazinczy pedig megosztotta vele gondolatait, s igyekezett tanácsokkal is ellátni az irodalmi életben helyét kereső fiatalembert. Általában is el-

8 Eötvös József: *Arcképek és programok*. Szerk., bev., jegyz. Fenyő István. Magyar Helikon, Bp., 1975. (Eötvös József Művei) 216.

mondható: az 1820-as évek végén, 1830-as évek elején fellépő írónemzedék inkább kapott támogatást és biztatást Kazinczytól, Szemerétől vagy éppen Kölcseytől, mint Bajzától és Toldy (akkor még Schedel) Ferencről.⁹ A nemzedékek közötti viszonyt jól jellemzi, hogy a Bajza által kirobbantott Pyrker-pörben és a Conversationslexikon-pörben Eötvösök egyértelműen Kazinczy mellett foglaltak állást.¹⁰ Martinkó András szerint Szalay fellépésében nyilvánult meg talán a legbeszéde-sebben a reformkor elején a Kisfaludy Károly és köre, a Bajza- és Vörösmarty-vonal, valamint a Kazinczy–Szemere–Kölcsey által képviselt irány között kibontakozó konfliktus: „egy nemzeti igényű, perspektívájú, a nemzeti hagyományra épülő, romantikus és egy európai igényű látókört tágító, de lényegében a német (klasszicista) irodalom elméleti és gyakorlati perspektíváiban mozgó vonal között” volt feszültség.¹¹ Véleménye szerint szükségszerű volt, hogy Eötvös és Szalay szembekerült apáik nemzedékével, s itt nemcsak az „unokák” és a „nagyapák” természetes szövetségéről volt szó, hanem arról is, hogy műveltségük jellegénél és tájékozódásuknál fogva is vonzóbb volt számukra a nagyapák európaisága. Martinkó azonban hangsúlyozta, hogy Szalay számos ponton túllépett a Kazinczyék által képviselt irodalmi eszményeken is.¹²

Szalay az 1820-as–1830-as évek fordulóján több irodalmi műfajban is alkotott: 1831-ben jelent meg *Bimbók* című verseskötete, 1832-ben pedig az *Alphonse levelei* című levélgégye, majd a *Friedrich és Katt* című novellája. A verseskötetről Kovács Pál közölt meglehetősen kemény hangú kritikát, amely a *Tudományos Gyűjteményben* jelent meg, a Magyar Tudós Társaság pedig Szalay ugyanezen kötetét Kazinczynak és Vörösmartynak adta ki, hogy írjanak róla a *Tudománytár* számára. Kazinczy 1831 márciusában elkészült bírálata kapcsán aztán elvi jelentőségű vita bontakozott ki arról, hogy a *Tudománytár* valódi bírálatokat vagy csak ismertetéseket közöljön, ahogy ez egyébként az alapszabályban is szerepel.¹³ Eötvös Szalay fölött elmondott emlékbeszédében így értékelte barátja ifjúkori munkásságát s annak fogadtatását: „Nézetem most is az, hogy a *Bimbók*, *Alphonse levelei*, s *Fridrich és Katt* kevesebb méltánylást találtak, mint mire, főképp irodalmunk akkori állásában, méltók valának. Ő maga azonban soha e műveknek fontosságot nem tulajdonított, s mint fiatalságának emlékeit tekinté azokat, melyek nem belbecsök, de az által nevezetesek, amire emlékeztetnek, sőt még akkor is, midőn e műveket ír, szellemi tehetségeit más feladatok foglalták el.”¹⁴

9 Ld. bővebben: *Waldapfel József*: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből 1780–1830. MTA, Bp., 1935. 340–342.

10 *Velkey Ferenc*: Tisztelt Ellenem – Kedves Barátom. Eötvös és Széchenyi reformkori kapcsolata. I. (A kezdetek a gróf látószögében). In: Eötvös hite. Egy hiteles ember közéleti hatékonysága. Szerk. Benkő Ágota–Vértesaljai László. Faludi Ferenc Akadémia, Bp., 2014. 125–160., különösen: 137–149.

11 *Martinkó András*: Teremtő idők. Szépirodalmi, Bp., 1977. 102.

12 Uo. 102–103.

13 *Bárczay Oscar*: A »Tudománytár« ante actái. Kölcsey, Kazinczy, Vörösmarty, Szalay László. II. Irodalomtörténeti Közlemények 5. (1895) 206–214.

14 *Eötvös J.*: i. m. (8. jz.) 217.

Az egyetemi évek alatt Szalay diáktársaival és néhány barátjával megpróbált egy nemzedéki alapon szerveződő kiadványt megjelentetni *Anacharsis* címen. Bajzának a fiatalabb nemzedékkel szembeni ambivalens viszonyát jól érzékeltetik Toldy Ferenchez 1829 augusztusában írt sorai: „A kis Szalay valami verses és kritikás gyűjteményt fog kiadni. A dolgozó társak mind juristák, az ő collegáji. Bár csak újoncz literátoraink illy korán könyveket ne adogatnának, a kiből valami leszen közzülök, később úgy is megbánja. Szalay a Fáy Bátoriját, Chlamny pedig (vagy hogyan is hívják azt a te emberedet) Imre philosophiáját recenseálják. Melyly bolondságok! A dolgot csak Vörösmartyval közlötte a fiú s ez hihetőleg javalta.”¹⁵ Bajza a recenzeálandó művek kapcsán minden bizonnyal Fáy András *A két Báthory* című szomorújátékára és a pesti egyetem tanárának, Imre Jánosnak *A bölcselkedés* című munkájára utalt. Az említett Ujváry (Chlamny) Mihály ügyvéd alkalmi versek szerzője volt, s tudjuk, hogy részt vett a vállalkozásban Gaál József és Eötvös is. Szalay Kazinczy tanácsát követhette, mikor konzultált Vörösmartyval. Kazinczy ugyanis azt javasolta, hogy mutassa meg a kiadandó írásokat a költőnek és még másoknak is, hallgassa meg tanácsaikat, de ne kövesse őket mindenben vakon.¹⁶ A vállalkozás ebben a formában végül kudarcba fulladt, a cenzúra ugyanis nem engedélyezte a megjelenést.¹⁷ A tervezett folyóirat címe egyébként Jean Jacques Barthélemy apát francia nyelvű államregényére utal, amelyben egy Anacharsis nevű szkíta herceg beutazta az ókori Görögország tájait. A könyvet 1820/1821-ben a kolozsvári Deáki Filep Sámuel fordította le magyarra, s a következő megjegyzéssel bocsátotta a nyilvánosság elé: „Méltóbb tisztelethódolást az én nemzetemnek nem tehetek, mint midőn ezen Scythia utazó hagyományját azok törvényes tulajdonosinak – Scythák maradékainak – idegen kézből visszaadom.”¹⁸ A műnek egykorúan igen nagy sikere volt, s a korszak egyik meghatározó olvasmányélményévé vált.

Eközben Szalay egyre szorosabb munkakapcsolatot alakított ki Szemere Pállal. Az *Élet és Literatura* című folyóirat Kölcsey és Szemere szerkesztésében 1826-ban indult meg, majd időközben nevet váltott, és 1829-től immár *Muzárium* néven jelent meg. A folyóirat azonban még ugyanebben az évben, a harmadik és a negyedik kötet megjelenése után megszűnt. Szalay *Észrevételek a Muzárium III. és*

15 Bajza József és Toldy Ferenc levelezése. S. a. r., jegyz. Oltványi Ambrus. Akadémiai, Bp., 1969. (A magyar irodalomtörténetírás forrásai 9.) 467. Bajza József Toldy Ferencnek. Pest, 1829. augusztus 11.

16 „Örvendez az Ur dicsóságének. De arra kérem, hogy a’ mit kiadnak, láttassa az Ur Vörösmarty Urral és a’ többiekkel. Jó a’ tanács, kivált fiatal embernek, ’s az illyet a’ Szerénység nagyon ajánlja; de nem azt tanácslom ezzel, hogy vakon kövesse az Ur; sőt azt tanácslom inkább, hogy ki kell ugyan hallgatni, de szabadon követni vagy nem követni.” Kazinczy Ferenc levelezése. XXI. Kiad. Váczy János. MTA, Bp., 1911. (Kazinczy Ferenc Összes Művei. Levelezés) (= KazLev XXI.) 95. Kazinczy Ferenc Szalay Lászlóhoz. [H. n.], 1829. augusztus 13.

17 Kazinczy 1829 késő őszén értesülhetett Szalay terveinek meghíúsulásáról. KazLev XXI. 150. Kazinczy Ferenc Szalay Lászlónak. Széphalom, 1829. november 19.

18 *György Lajos*: A francia hellenizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben. In: *Uő*: Az anekdota. A magyar regény előzményei. Tanulmányok. Kritérium, București, 1988. 250–272. Az idézet helye: 262.

IV. kötetéről című, 54 oldalas bírálata 1830-ban jelent meg önálló kiadványként. Az írás Martinkó András irodalomtörténész szerint „elképesztően széles körű irodalmi, esztétikai és filozófiai ismeretekről tesz tanúságot mind magyar, mind világirodalmi vonatkozásokban”.¹⁹ A fiatalember azonban ezzel az írással nagy vihart kavart: többek között határozottan vitába szállt Kölcsey Csokonai-bírálatával, s Kazinczyt is kritikával illette. A Kazinczy-levelezésből tudható, hogy még Szemere is megharagudott pártfogoltjára, Kazinczy ellenben a Szemerével való személyes találkozás után a következőket írta Szalaynak: „Elbeszéltem magamnak mi történt közte és az Úr közt; elbeszéltem, mi van abban az Ur nyomtatott dolgozásában. Az Úr Döbrenteinek ád igazat, engem sújt. Az engem az Úr eránt elhídegíteni soha nem fog. Az volna még szép, ha azt akarnánk, hogy más ki ne mondhasa ítéletét nem magunk, hanem dolgozásaink felől.”²⁰ Ugyanakkor Bajza az Emilia Galotti-fordítás kapcsán Kazinczyval kirobbanó vitájában éppen Szalaynak a *Muzáron*ról írt bírálatára hivatkozott elismerően, s arról is szólt, hogy ő sem szégyell egy nála tíz évvel fiatalabb gyermektől tanulni (a fordítás a Bajza által szerkesztett *Külföldi Játékszín* I. kötetében jelent meg 1830-ban).²¹ S hogy mit gondolt minderről Kölcsey? Arról csak egy néhány évvel későbbi levélből tudhatunk, mikor is 1832 szeptemberében Kölcsey a *Muzáron* újraindításán fáradozó Szemeréhez a következő kérdést intézte: „A’ mi Szalaink ítéletét a’ Muzáron felől ki fogod e adni? Örülök, hogy Ő ezen ítéletét vizsgálat alá akarja venni. Ha olly sok kedvezőt nem mondott volna felőlünk bátor volnék kimondani hogy alig íratott még a’ Muzáron felől valami, a’ mi olly mély betekintést, ’s annyi különféle ismeretet mutatna. Hanem dicsérőt dicsérni nem akarok; mert ítéletem könnyen részrehajlónak látszhatnék.”²²

A *Muzáron* új folyama, amely főként Bajza *Kritikai lapok*-ját kívánta ellen-súlyozni, végül csak 1833 májusában jelent meg, bár a kötet tartalma a Szemere–Kölcsey-levelezés tanúsága szerint már 1831 novemberében össze volt rakva. Több utánközlés is olvasható benne, s Szemere valóban újraközölte Szalay

19 *Martinkó A.*: i. m. (11. jz.) 99.

20 *KazLev XXI.* 324–325. Kazinczy Ferenc Szalay Lászlónak. Sátoraljaújhely, 1830. június 29.

21 Bajza és Kazinczy között ez alkalommal ortográfiai kérdésekben merült fel komoly nézetkülönbség: „Az nekem nem volna kedves dolog, ha a’ Tekintetes Úr azt hihetné, hogy én tudta ’s akarata ellen tettem változtatásokat Emíliában. Az általam fordított vígjátékban tapasztalni fogja a’ Tekintetes Úr, hogy a’ mi orthographiánk sokban igen eltér egymástól, a’ mi leginkább fogja bizonyítani, hogy a’ Galotti Emíliában lévő orthographia egészen a’ Tekintetes Úré, a’ vígjátékban pedig egészen az enyém. Örömet tanúlok én is a’ *gyermektől*, de örömet a’ *statlicher Herrtől*, mihelyt van mit tanulnom tőle. Szalay László 10. esztendővel ifjabb nálam ’s én Muzáronra írt észrevételeiben találtam olyakat is, miket még nem tudtam ’s szívesen és pirulás nélkül vallom akár ki előtt is, hogy ezt és amazt tőle tanultam. ’S vétek e az hogy én a’ 10. esztendővel ifjabb Szalaytól tanúlok, a’ nálam 20. esztendővel öregebb (korosabb inkább) Döbrenteiről »keveset vagy épen semmit sem tartok«?” *KazLev XXI.* 334. Bajza József Kazinczy Ferencnek. Pest, 1830. július 6.

22 *Kölcsey Ferenc: Levelezés.* III. 1832–1833. S. a. r. Szabó G. Zoltán. Balassi, Bp., 2011. (Kölcsey Ferenc Minden Munkái) (= *KölcseyLev III.*) 76–77. Kölcsey Ferenc Szemere Pálnak. Nagykároly, 1832. szeptember 16.

1830-ban napvilágot látott *Észrevételek* című bírálatát is. A lapban Szalay és Eötvös együtt szerepelt Kölcseyvel, akinek többek között itt jelentek meg a *Történetnyomozás*, a *Játékszín*, a *Vilma* és az *Emlékbeszéd Kazinczy felett* című munkái. Szalay jelenléte a *Muzárium* új folyamában azért is érdekes, mert 1831 szeptemberében még arra kérte Szemerét, hogy tőle semmit ne közöljön: „Kedvem és studiumom engem jelenleg más pályára vonz. Kétség kívül mert vocatiom nem *literarius*, ha bár ennek kora megismerésére az is segélhete, hogy az *Észrevételek* és *Bimbók* nem úgy fogadta[ta]k mint reméllém és reménylhetém.” Ugyanakkor szorgalmazta Eötvös József aforizmáinak közlését (amelyek *Bel- és Külvilág* címen meg is jelentek), mondván, a *Muzárium*nak is becsületére válik majd „zsengéjít adni egy ifjúnak, ki literaturánk dísze ’s nemzetünk kevélysége leend”.²³

Kölcsey és Szalay személyes találkozására azonban már a *Muzárium* új folyamának megjelenése előtt, 1831 novemberében sor került, mikor is Szalay Szemere Pál ösztönzésére törvénygyakorlatra ment Szatmár vármegyébe. 1831. október 10-i levelében Szemere a következőket írta Kölcseynek: „A’ mi Szalaynk, édes Ferim, az én ösztönzéseemre a’ ti igen derék megyétekben akar patvariáskodni. Ezen postával keres meg Tégedet, hogy valamely Tisztviselőnél számára helyet keresni méltóztassál.”²⁴ Majd nem sokkal később egy másik levélben megerősítette kérését: „Szalay Lászlót nem mint literátort hanem mint ügyes patvaristát merem ajánlani. Csinálj neki helyet édes jó Ferim. Valóban megérdemli.”²⁵

Természetesen Szalay maga is megkereste ez ügyben Kölcseyt. Október 12-i levelére, amely, úgy tűnik, elveszett, a következő választ kapta Szatmárból: „Édes Szalaym, az October 12d. írt levelére válaszom ez: nekünk egy derék Alispányunk és egy igen derék Tiszti Fő Ügyészünk van; ’s mindegyiknél hasznossal lehetne időt tölteni. Azonban üres hely egyiknél sincs. Minden esetre fiatal embernek legtanácsosabb a’ jegyző hivatalhoz kapcsolni magát, hol, mint közép ponton, a megyei egész manipulatiót keresztül nézheti. Ha tehát hajlandósága Szathmár V[árme]gye [kieg. tőlem – V. O.] eránt folyvást tart, jőjön hozám. Patvaristáimnak egyike otthon maradt szüléinél; ’s nem látszik hajlandónak megjelenni. De ha megjelenend is, mindég lesz nálam hely annak az ifjúnak, kit az én Szemerém ajánl. Mindazáltal el kell mondanom, hogy Csekén szállást és asztalt örömmel adok; Károlban pedig még most csak szállással szolgálhatok.”²⁶ Kölcsey arról is tájékoztatta a fiatalembert, hogy a megyei közgyűlés november 14-én kezdődik, és december 3-áig tart majd, s igen fontos tárgy, a rendszeres bizottsági

23 Szalay László levelei. Kiad. Szalay Gábor. Franklin, Bp., 1913. (= SzalayLev) 60–61. Szalay László Szemere Pálnak. Pest, 1831. szeptember 29.

24 *Kölcsey Ferenc*: Levezés. II. 1820–1831. S. a. r. Szabó G. Zoltán. Universitas, Bp., 2007. (Kölcsey Ferenc Minden Munkái) (= KölcseyLev II.) 404. Szemere Pál Kölcsey Ferencnek. Pest, 1831. október 10.

25 KölcseyLev II. 405. Almási Balogh Pál és Szemere Pál Kölcsey Ferencnek. Pest, 1831. október 3–15.

26 KölcseyLev II. 411. Kölcsey Ferenc Szalay Lászlónak. Cseke, 1831. október 22.

munkálatok lesznek napirenden. A levél így folytatódott: „’s nekem íróra, ki a’ nyelvet tudományosan érti, szükségem. Igen szívesen látnám, ha gyűlésünkre megérkeznék. A’ kitett November 14d. és December 3dika közt N[agy]Károlyban talál a’ megye házánál. Más időben Csekére kell jönnie.”²⁷ Kölcsey tehát fontosnak tartotta, hogy Szalayt maga mellé vegye, s személyesen foglalkozzon vele, miközben tudható, hogy a levélben említett Geöcz Ferenc alispánról s még inkább Nagy Károly főügyésről valóban jó véleménye volt. Közvetlenül indulása előtt, november 11-én Szalay így búcsúzott Szemere Páltól: „Elindulok azon reménység’ fejében, hogy az ki kevélyen látja magát Szemerétől szerettetve, talán kedves leszen majdan Kölcseynek is. Elindulok e’ meleg szív’ kíséretében ’s így tudom, hogy lesz öröm és lesz fájdalom. Szalay az író itt marad, literaturai praxisom nekem kevés örömeket ada, de adta Tekintetes Úr barátságát ’s így meleg részvétellel tekintek vissza.”²⁸ Természetesen Szemere rögtön kihasználta az alkalmat, s Szalayval néhány, a *Muzárium* ötödik kötetébe szánt kéziratot is elküldött Kölcseynek, s beszámolt a tervezett kötet állásáról.²⁹

Szalay tehát valamikor november közepén érkezhetett Szatmárba, s a következő év februárjában tért vissza Pestre.³⁰ Bár az ott töltött időről közvetlen információkkal nem rendelkezünk, a Kölcsey-levelezés kritikai kiadásából, ha töredékesen is, de több mindent megtudhatunk. Az ekkor Nagykárolyban tartózkodó Kölcsey Bártfay Lászlóhoz írt, november 22-i leveléből kiderül, hogy báró Weselényi Miklós és gróf Károlyi György épp aznap utaztak el a megyéből, Szalay tehát minden bizonnyal velük is találkozott. A rendszeres bizottsági munkálatokkal kapcsolatban Kölcsey beszámolt arról, hogy az azokra tett Szatmár megyei észrevételek voltak a közgyűlés napirendjén, s a megye tervezi kinyomtatásukat, hogy megküldhessék a többi törvényhatóságnak is. A Nagykárolyban lévő nyomdának azonban nincs erre kapacitása – folytatta Kölcsey –, ezért talán célszerűbb lenne azokat Pestre vinni, de kérdés, engedély nélkül kinyomtatnák-e ott: „De nyomtat e ott valaki imprimatur nélkül csupán megyei, az az távol megyei végzés mellett? ’S ha nem; kitől nyerhetnénk imprimaturt? Drescher? De félek, hogy a’ megyei szellem’ szabadságában készült, ’s az alkotvánnyal foglalatostkodó írást censurálni nem meri.”³¹ Arról is hírt adott, hogy a megyei főügyéssel, Nagy Károllyal a rájuk mért feladatot, azaz a jogügyi munkálat véleményezését nyolc hónap alatt végezték el, most azonban Kölcsey megkapta a többi alküldöttség munkáját is átdolgozásra.³² Bártfaynak és Szemerének már ekkor jelezte, amennyiben az akadémia nagygyűlése januárban lenne, rengeteg tennivalója miatt nem tud részt venni rajta.³³ Ugyanakkor Kölcsey az operátumokkal való foglalatostkodást megpróbálta tudományos szempontból is hasznosítani, s összeállította

27 KölcseyLev II. 411–412. Kölcsey Ferenc Szalay Lászlónak. Cseke, 1831. október 22.

28 SzalayLev 65. Szalay László Szemere Pálnak. Pest, 1831. november 11.

29 KölcseyLev II. 418. Szemere Pál Kölcsey Ferencnek. Pécel (?), 1831. november 7.

30 1832. február 20-án már Pesten volt.

31 KölcseyLev II. 423. Kölcsey Ferenc Bártfay Lászlónak. Nagykároly, 1831. november 22[–23.]

32 Kölcseyről ld. még *Barta István*: Kölcsey politikai pályakezdeté. *Századok* 93. (1959) 252–302.

33 KölcseyLev II. 425. Kölcsey Ferenc Szemere Pálnak. Nagykároly, 1831. november 22.

a munkálatokban szereplő törvénytudományi műszavak jegyzékét is. Mindezek mellett Wesselényi és Károlyi számára letisztáztatta a készülő operátumokat. December 3-i levelében arról ír a bárónak, hogy küldi a perrendtartásról szóló munkálatot, a publico-politicumot és a királyi kincstár örökösödéséről szóló jegyzeteit, s írnokai hamarosan elkezdik tisztázni a polgári törvénykönyvre tett jegyzeteket.³⁴ A levelezésből az is kiderül, hogy csak december közepe táján tért vissza Csekére, feltehetőleg Szalayval, s itt sógornőjét, Szuhányi Josephine-t és unokaöccsét, Kölcsey Kálmánt betegen találta.³⁵

Szalay ott-tartózkodása alatt keletkezett Kölcsey beszámolója az 1831. október 17-i viharos közgyűlésről Vécsey Miklós főispáni helytartó számára. Ez alkalommal hirdették ki ugyanis az eredetileg október 2-ára összehívott országgyűlés elhalasztásáról szóló királyi leiratot, amelyre reagálva Wesselényi hosszú beszédet tartott, keményen bírálva a kormányzat ezen lépését. A megyei tisztségviselőknek a gróf Reviczky Ádám kancellár kezdeményezte vizsgálat következtében kellett tájékoztatást adni Vécsey számára. A vizsgálat tétje egy Wesselényivel szembeni esetleges kormányzati fellépés volt, ami azonban ekkor még kellő alap hiányában elmaradt.³⁶ Ez a vizsgálat nyilván komoly feszültséget okozott a megyében, s ez a körülmény is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a jórészt Kölcsey által kidolgozott, egyébként csak mérsékelt reformokat tartalmazó operátumokat a többség végül elutasítóan fogadta. Ráadásul Kölcsey egy február 13-án történt baleset miatt – bal szeme felett sérült meg súlyosan egy eltört üveg-pohártól – négyhetes szobafogságra kényszerült, s így a közgyűlésen sem tudott megjelenni. „Rettenetes a’ harag az országos munkákra tett jegyzetekért; és még is, mind ezideig egy lapot sem referáltattak közgyűlésen. Nyomatásról hallani sem akarnak. De mit akarnak hát? Én ugyan nem tudom. Göcz az elkeseredésig ’s elrekedésig harczolt Februar 27dikén érettem, ’s a jó ügyért. De mi itt most egyedül maradánk hárman: Ő, Nagy Károl és Én. Ha Gróford és Wesselényi gyűléseinken ismét jelen nem lesznek, úgy le kell mondani mindenről a’ mi nem a’ schléndriánhoz tartozik” – írta Bártfaynak 1832 márciusában.³⁷ Szalay tehát egy rendkívül mozgalmas időszakot élt meg Kölcsey mellett Szatmárban, tapasztalatai azonban bizonyosan nem tették számára vonzóbbá a megyei közéletet. Ugyanakkor az 1827-es választmány jogügyi munkálatára, pontosabban annak a büntető törvénykönyvet érintő egységére Szalay később, 1840-ben reflektált a

34 KölcseyLev II. 429. Kölcsey Ferenc Wesselényi Miklósnak. Nagykároly, 1831. december 3.

35 „Károlbol haza szabadultom után csak kevés napokat töltheték itthon, hivatalos útam lévén Szathmárra hol nyolcz napig kelle maradnom. [...] Pedig bajaim is nagyok. Ház népem beteg; ’s bár Kálmánka már jobban van; de Sógor Asszonyom naponként nehezebben szenved csudálatos hideglelésben; ’s nálam fenékkal van felfordulva minden.” KölcseyLev II. 432. Kölcsey Ferenc Bártfay Lászlóhoz. Cseke, 1831. december 19.

36 KölcseyLev II. 433–436. Kölcsey Ferenc Vécsey Miklósnak. Cseke, 1831. december 21. Az ügghöz ld. még *Taxner-Tóth Ernő*: Kölcsey Ferenc és Vécsey Miklós kapcsolata (Egy levél ürügyén). In: Remény s emlékezet. Tanulmányok Kölcsey Ferenc születésének 200. évfordulójára. Szerk. Taxner-Tóth Ernő–G. Merva Mária. Kölcsey Társaság, Bp.–Fehérgyarmat, 1990. 87–97., továbbá: *Trócsányi Zsolt*: Wesselényi Miklós. Akadémiai, Bp., 1965. 114–115.

37 KölcseyLev III. 25–26. Kölcsey Ferenc Bártfay Lászlónak. Szatmár, 1832. március 14.

*Budapesti Szemlé*ben megjelent, a nemzetközi gyakorlatot is részletesen vizsgáló *Codificatio* című írásában, mikor is azt kifogásolta, hogy az országos bizottság által készített javaslatban az osztrák mintát követve a büntetőjogi eljárás a büntető törvénykönyv részét képezte, s nem önálló kódexben nyert szabályozást, mint az újabb európai rendszerekben.³⁸

1832 szeptemberében Szalay már Kölcsey készülő verseskötetét korrektúrázta, így elévülhetetlen érdeme volt abban, hogy a költő első kötete rövidesen megjelent Hartleben kiadásában.³⁹ Kölcsey és Szalay további kapcsolatát ezután csak néhány levél dokumentálja. Levelezésük visszatérő eleme, hogy Kölcsey időről időre arra biztatja a fiatalembert, ne hagyjon fel a szépirodalom művelésével. Kölcsey 1834 októberében a következőket írta: „Mit dolgozik édes Laczim? A művésznek heverni nem szabad; mert a ’restség’ daemona gonosz egy daemon. Lassanként a ’házhoz szokik,’ s aztán nem lehet kiverni. Fridrich és Katt nekem most is emlékezetemben van. Sok van abban a ’mi Victor Hugo’ mélyen-hév vonásaihoz hasonlít. Illy vonásokkal valami magyar világba által plántált tárgyat, ’s kevésbé nagyobb terjedésben, de hasonló tömörséggel szeretnék olvasni.”⁴⁰ 1836 februárjában pedig így fogalmazott: „Ismerem a ’kínos állapotot, mellyről panaszkodol. Olly keserű éveket én is éltem az ifjúság’ napjaiban; midőn szív és lélek messze, határozatlan tárgyakért csapongott; keresett utat hol erejét munkába önthesse; ’s gyötrelmeket szenvedett, mert tárgy és pálya nélkül magára hagyatva saját lángjaiban küszködött. Veszélyes állás, ha ifjúságunk’ erejében hatni nincs alkalmunk. [...] Bár írni minél többet. Prozád azok közé tartozik, mik lélekre hatnak; ’s ebben ’s verseidben melegség ’s mélység van. Ennyi erővel, és Pesten, mit nem lehet tenni. Hidd el nekem, az író többet tehet, mint ön maga gondolná.”⁴¹ Kölcsey 1836 decemberében ismét hasonló témát érintett: „Mit állapotodról irsz, az örvendeztet. Hogy foglalatosságaid vagynak, azon örülök. Munka és életkedv együtt jár. De bár valami literaturai munkát is láttatnál velünk. Az Akadémia’ levelező tagjától ezt méltán várjuk. Hidd nekem, a ’novellára szebb tehetséget a’ Tiédnél köztünk nem ismerek. Miért e’ pályát nem futni?”⁴² 1837 februárjában Kölcsey a következőképpen reagált Szalay levelére: „Irod, hogy novellákat már nem fogsz irhatni, mert a ’poesis lemondott rólad. ’S nem vetted észre, hogy épen e’ levél, mellyben ezt írod, örök bizonyossága, miképen lelked’ minden hangjai poetai érzélem’ rezgéseit árulják el. [...]

38 *Szalay László*: *Codificatio*. In: *Uő*: Publicistai dolgozatok. I. Heckenast, Pest, 1847. 19–90.

39 „Verseid első nyomtatott ívét általvettem Hartlébentől, ’s feleségestül együtt vittük, ’s még tegnap estve Szalayhoz. Szalay szorgalmat és pontosságot ígér.” Kölcsey Lev III. 81. Szemere Pál Kölcsey Ferencnek. Pest, 1832. szept. 18.

40 Az alábbi négy levelet Szabó G. Zoltán átírásában közlöm, aki a készülő kritikai Kölcsey-kiadás vonatkozó szövegeit a rendelkezésemre bocsátotta. Segítségét köszönöm. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (Budapest), Kézirattár MIL 4-r 377/20. Kölcsey Ferenc Szalay Lászlónak. Pozsony, 1834. október 26.

41 Országos Széchényi Könyvtár (Budapest), Kézirattár (= OSZK Kt), Levelestár. Kölcsey Ferenc Szalay Lászlónak. Nagykároly, 1836. február 23.

42 OSZK Kt Levelestár. Kölcsey Ferenc Szalay Lászlónak. Nagykároly, 1836. december 2.

Nem, édes barátom! a' lélek melly egyszer poetai érzelmekbe mártva jött elő a' természet' kezéből, többé a' bemártás által kapott megszenteltetést el nem veszti; 's annyival kevésbé a' tiéd, melly olly gazdag táplálatot nyert. Sötét óráji sokaknak vagynak, 's voltak nekem is; 's nem csak az ifjúság, de a' férfikor' napjaiban is. Hidd el nekem, eljön az idő, midőn az ember, ha nem szerencsés is, felülemelkedik a' sorson; 's önérzési nyugalomban, fellengozve áll, mint ki tiszta égben a' sziklatetőről nézi a' lába alatt tolongó felleget. Sokat gondolkoztam én; 's utóljára is úgy találtam, hogy az embert nem helyzetének szerencsés volta, nem álmainak, 's reményeinek telyesedése, hanem egyedül az teszi boldoggá, tiszta nyugalom' részesévé, ha lelke erejét a' lehetőségig gyakorlotta; ha oka van hinni, hogy jelenre és jövőre lehetőségig hatott. Munkátlanág a' lélek' sírja; de munkának nem csak azt hívom, ha valamit teszünk; hanem azt, ha olly nagyot, jót és szépet teszünk, millyennek tételére magunkat erőgyakorlás által felnevelhetjük.⁷⁴³

Bár Szalay 1836-ban a Tudós Társaság levelező tagja, 1837-től pedig segédjegyzője lett, a szépirodalom művelésétől egyre távolabb került. Az 1837-ben megindult *Themis* című folyóiratba viszont dolgozatot kért Kölcseytől. Szalay utolsó ismert levele Kölcseyhez 1838. január 5-én keletkezett. Szalay ezt a levelet eredetileg nem akarta elküldeni, de miután Szemerének megmutatta, az rábeszélte, hogy saját levele mellékleteként mégiscsak juttassa el az írást a címzett-höz. A levél a szépirodalommal való szakításról, az irodalmi életben szerzett sebekről és a meg nem értésről szól: „Tanultam és tanultam, s új epocha kezdődött életemben, és ifjabbkori dolgozásaim elvesztették becsőket, vagy legalább érdeköket előttem. Igy felkészülve képes voltam úton-útfélen kinek-kinek elmondani: uram, én nem vagyok költő, azt bizonyítják a Bimbók; és nem tudok a szépművészetekhez, azért oly bolondok az én novelláim; kritikáim, ha értek is valamit, most már szóba sem jöhetnek, magyarul sem tudok, mert szégyenemre Budán születtem.”⁷⁴⁴ Ugyanakkor Szalay beszámolt történeti-jogtörténeti tanulmányairól, s arról a következtetéséről, hogy amíg „a társaság alapintitutumait” újra nem szabályozzák, addig a „szorosán politikai reformra pazarlott erő” mindig jótékony következmény nélkül marad. Kölcsey csak Szemerének írt levelében reflektált Szalay soraira, melyekről a következőket mondta: „Gazdag ismeret, de felhős érzelem szól belőle. Küzdésen még nem esett keresztül; azonban ily küzdés gazdag következményeket hozand maga után. Kitételei bőv észrevételekre nyújtának alkalmat; s más körülmények közt sok mindent fognék reájok kommentárius gyanánt irkálni; annyival inkább, minthogy a levél tudományos része saját studiumaim tárgyáról emlékezik. Amit a nemzetek familíai életéről beszél, némely változással az én hitem is; ami rezultátumot belőle kihúz; abban, úgy tetszik, különbözünk; s e különbözés részént helyzetünkől, részént életkörünyekből áll elő. Azt mindenesetre mondhatom: Lacinak én minden irományaiban

43 OSZK Kt Levelestár. Kölcsey Ferenc Szalay Lászlónak. Nagykároly, 1837. február 26.

44 Kölcsey Ferenc levelezése. Válogatás. S. a. r. Szabó G. Zoltán. Gondolat, Bp., 1990. (= Kölcsey-Vál) 282. Szemere Pál Kölcsey Ferencnek, benne: Szalay László Kölcsey Ferencnek. Pest, 1838. január 5.

mélységet és melegséget találok, két tulajdon, mik közül az első nagyon ritka, a másikkal egyesülve pedig még ritkább.”⁴⁵ A személyesen Szalaynak szóló válasz azonban Kölcsey halála miatt sohasem készült el, az mégis egyértelműen kitűnik a levelekből, hogy Kölcsey nemcsak nagyra becsülte Szalay irodalmi munkásságát, de sok rokon vonást is felfedezett egykori önmaga és a fiatalabb pályatárs személyisége, lelkialkata és érdeklődése között.

Kölcsey halála után műveinek kiadási jogát Heckenast Gusztáv vásárolta meg.⁴⁶ Obernyik Károly, Kölcsey Kálmán nevelője 1839. április 21-i naplóbejegyzésében már a kiadás lehetséges szerkesztőit is megnevezte: „A tegnap és ma munka és gyönyör napja volt. Tegnap érkezett a károlyi postán Szemerétől levél Kölcseynének, melyben jelenti, mikép Heckenast Gusztávval Kölcsey munkái kiadására nézve egységére lépett. [...] Szemere, Szalai és Eötvös József a kiadószerkesztők. Eötvös által, mint Szemere mondá, remélhető, hogy a cenzúra szelídebb lesz, s olyakat is ki lehet adni, melyek máskép bizonyosan nem láttak volna világot.”⁴⁷ Ezek a remények azonban nem váltak valóra, hiszen az életműkiadás harmadik kötete, amely a beszédek tartalmazta, csak 1848-ban jelenhetett meg a „Szabad Sajtó útján”, miután 1841 és 1845 között Heckenast hiába próbált engedélyt szerezni a kiadásra. Az is tudható azonban, hogy a szöveggondozás oroszlánrészét Kölcsey egykori patvaristája, Pap Endre végezte,⁴⁸ így Szemere mellett az ifjabb nemzedék három tagja adta nevét és munkáját Kölcsey életművének közzététele érdekében. Nyilvánvaló, hogy ez a gesztus alapvetően járult hozzá Kölcsey emlékének megőrzéséhez, és a formálódó irodalmi kánonba való beépüléséhez. Az ifjabb nemzedék tagjai az életműkiadáson túl is megragadtak minden alkalmat, hogy kifejezzék Kölcsey iránti tiszteletüket, és megalapozzák a személye körül kibontakozó kultuszt. Ennek első eleme volt az Eötvös Józsefnek Kölcsey felett az Akadémia 1839. november 24-i ülésén elmondott nagy hatású emlékbeszéde.⁴⁹ Ebbe a sorba tartozik az Eötvös által szerkesztett *Budapesti Árvízkönyv* negyedik kötetében megjelenő *Kölcsey emlékezete* című írás, amely Szemere Bertalan tollából származott. A *Magyar szónokok és statusférjak* című kötetbe pedig a már említett Pap Endre írta meg a költő életrajzát és portréját.

Szalay László a történetíró Alexander Fleglerrel való levelezésében személyes élményeit is megosztotta, s szakirodalmat is ajánlott a Kölcsey életrajzával foglalatostkodó szerzőnek, így Toldy Ferenc *Handbuch*-ját és Eötvös emlékbeszédét említette.⁵⁰ Szalay 1851 novemberében és decemberében Kölcsey művei ki-

45 KölcseyVál 290. Kölcsey Ferenc Szemere Pálnak. Nagykároly, 1838. febr. 14.

46 *Solt Andor*: Kölcsey halála és hagyatéka. Irodalomtörténeti Közlemények 48. (1938) 375–393.

47 Kölcsey Antónia naplója. Kiad. Gábor Júlia. Magvető, Bp., 1982. (Magyar Hirmondó) 217–218.

48 *Fried István*: A Kölcsey-filológia időszerű kérdései. Kiadástörténeti adalékok. Irodalomtörténet 74. (1993) 347–376.

49 *Eötvös J.*: i. m. (8. jz.) 63–76.

50 SzalayLev 161. Szalay László Alexander Fleglernek. Rorschach, 1851. december 3. Flegler bevallása szerint az életrajzhoz a *Magyar szónokok és statusférjak* c. munkát, Szemere Bertalan már említett visszaemlékezését, Eötvös József akadémiai emlékbeszédét, Kállay Ferenc *Kölcsey*

adásának alakulásáról tájékoztatta svájci barátját, s elmondta, hogy Kölcsey költeményeinek jó részét fiatalkorában még fejből tudta, most azonban inkább csak hangulatukra emlékszik: a korai versekből melankolikus sötétség áradt, a későbbiek, az 1820-as, 1830-as évekből azonban sokkal áttetszőbbek, fényteltebbek voltak.⁵¹ Szalay ugyanakkor kiemelte Kölcsey prózaírói képességeit is.⁵² Amit pedig Szalay Kölcsey csekei életéről közvetített, az sokkal inkább egy statikus, szoborszerű kép, semmint az 1831–1832 fordulóján a közéleti és írói szerepnek egyaránt megfelelni akaró, tevékeny személyiség portréja: „Kölcsey Szatmár megyében született, amelynek főjegyzője és követe volt az 1832–36-os országgyűlésen. Lakóhelye egy eldugott falu, Cseke volt, ahol én húsz évvel ezelőtt mint joggyakornok a házában laktam. Még most is hallom őt, ahogy ebéd után a lobogva égő kandallónál ülve, amikor már sötétedett, de még nem világított lámpafény a szobában, órák hosszat mormolta maga elé a verset – Matthissonét, ha nem tévedek: a világ mindenütt egy sír. Nem látszott észrevenni, hogy mi fiatal emberek jelen voltunk, de a vers és a monoton mód amivel a szavakat mondta belevésődött az emlékezetembe, és én is csak így tudom magamnak a saját tetszésemre elmondani.”⁵³ Vagyis a Szalay által megjelenített Kölcsey-kép nem egy készülő biográfia, hanem sokkal inkább a kultusz lehetséges tárgya, minek alakításában ő és nemzedéktársai kiemelkedő, s hatását tekintve hosszú évtizedekig meghatározó szerepet játszottak.

Ferenc gyermek- és ifjúkori életrajza s néhány eredeti levele c. munkáját használta, továbbá az *Ujabb ismeretek táráát*, valamint magyar barátainak szó- és írásbeli közlésére támaszkodott. Flegler Sándor: Kölcsey Ferencz. Franklin, Bp., 1878. 7.

51 SzalayLev 157–158. Szalay László Alexander Fleglernek. Rorschach, 1851. november 11.

52 „Er ist einer der ersten Prosaiker Ungarns, und manche meiner Landsleute ziehen dem [!] Prosaiker Kölcsey dem Poeten Kölcsey vor”. SzalayLev 161. Szalay László Alexander Fleglernek. Rorschach, 1851. december 3.

53 „Kölcsey ist im Szathmärer Comitát geboren dessen Obernotär, und Deputirter auf dem Reichstage 1832–1836 er gewesen. Sein Wohnungsort war ein abgeschiedenes Dorf: Cseke, wo ich heute vor zwanzig Jahren als Rechtspraktikant in seinem Hause wohnte. Ich höre ihn noch, wie er nach dem Mittagessen am lodernden Kamine sitzend, wenn es schon dunkelte, aber noch kein Lampenlicht in Zimmer war, vor sich wohl Stunden lang den Vers – von Matthisson wenn ich nicht irre – hinsumtete: Die Welt hat überall ein Grab. Er schien es gar nicht zu merken, dass wir junge Leute zugegen waren aber der Vers und die monotone Weise, mit der er sich selbst die Worte vorsang, prägte sich meinem Gedächtniss ein, und nun kann auch ich mir das Ding zu meinem Privatplaisir vorsingen.” SzalayLev 160. Szalay László Alexander Fleglerhez. Rorschach, 1851. december 3.

ORSOLYA VÖLGYESI

THE GENERATION OF LÁSZLÓ SZALAY IN THE LURE OF KÖLCSEY

It is well-known that, as an MP for Szatmár county, Ferenc Kölcsey (1790–1838) enjoyed extreme popularity with the younger generation. His fame was no doubt founded by his literary activities: the young people who attended the diet of Pozsony in 1832 to 1836 as either jurists or adjutants to the MPs had become familiar with Kölcsey's name and oeuvre in school reading circles and student literary associations. Meeting him personally became an event of lasting influence for many a youth who would later play an important role in the revolution of 1848, such as, among others, baron József Eötvös (1813–1871) and László Szalay (1813–1864). Upon entering the literary public, Szalay and Eötvös received considerable support and encouragement from Ferenc Kazinczy, Pál Szemere and Ferenc Kölcsey. Although Szalay, who at the turn of the 1820s and 1830s had still cultivated a number of genres, gradually distanced himself from literature and turned towards the social sciences, his intimate relationship with Kölcsey, as revealed by their correspondence, survived the change.

It was in November 1831 that Szalay met Kölcsey in person, when, upon the instigation and intervention of Pál Szemere, he went for a judicial practice to Szatmár county, where he spent some four months. Szalay thus locked into a very agitated period in the life of Kölcsey, for it was then that the committee works (proposals for the modernisation of the country) were debated in the county, a work in which Kölcsey played a dominant role as the deputy notary of Szatmár.

After the death of Kölcsey, Eötvös and Szalay as editors, and Endre Pap, his former judicial assistant, as the curator of his text, played a dominant role in the publication of the writer's oeuvre. Alongside editing his works, the members of the younger generation grasped all opportunities in order to manifest their respect towards Kölcsey and promote the cult which was burgeoning around his person. The first element of this was the influential speech which was dedicated by József Eötvös to the memory of Kölcsey at the session of the Academy held on 24 November 1839. Another such piece was the work entitled Kölcsey's Memory, written by Bertalan Szemere and published in the Book of the Budapest Flood, edited by József Eötvös, whereas Endre Pap wrote the biography of Kölcsey for the volume called Hungarian Rhetors and Statesmen. As for Szalay, in his correspondence with the historian Alexander Flegler, he shared his personal memories for a prepared German biography of Kölcsey, in which he, like other members of his generation, put the emphasis upon the moral-ethical content of Kölcsey's life and work.

CONTENTS

STUDIES

Károly Goda: „Ecce panis angelorum”. Medieval Corpus Christi Festivities and Processions in Vienna and Buda in a Central European Perspective	183
Péter Tusor: The Primate, the Ban and the Court of Vienna (1663–1664)	219
Orsolya Völgyesi: The Generation of László Szalay in the Lure of Kölcsey	251

WORKSHOP

Viktória Kovács: The Background to the Landowning of the Premonstratensians of Lelesz at Szalóka	265
János Buza: The Draw Bench Thrown into the Danube. On Minting in Hungary before 1526	281
György Kurucz: Interests of Allied Powers, Protestant Sympathies, Military Realities: Prince Rákóczi's Freedom Fight and the English Diplomatic Mediation	299
Bálint Varga: The Barbarian Past and the Glory of the Nation	319
Miroslav Michela: „A Home Should Be a Home to All Its Sons”. Cultural Representations of the Cult of Saint Stephen in Slovakia during the Interwar Period	333

E számunk szerzői

BUZA JÁNOS, az MTA doktora, ny. egy. tanár (Budapesti Corvinus Egyetem) • GODA KÁROLY PhD, posztdoktori ösztöndíjas (Palacký Egyetem, Olomouc) • KOVÁCS VIKTÓRIA, PhD-hallgató (Szegei Tudományegyetem) • KURUCZ GYÖRGY, a történelemtudományok kandidátusa, habil. egy. docens (Károli Gáspár Református Egyetem) • MIROSLAV MICHELA PhD (Prágai Károly Egyetem/Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete) • TUSOR PÉTER, az MTA doktora, egy. docens (Pázmány Péter Katolikus Egyetem), kutatócsoport-vezető (MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája) • VARGA BÁLINT PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • VÖLGYESI ORSOLYA PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet